УДК 378.016:811.111]:[316.647.8:305]:37.014.53](045)

https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-10(28)-832-845

Жупаник Ольга Ігорівна викладачка кафедри англійської мови та методики її навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова 2, м. Умань, 20300, https://orcid.org/0000-0002-0567-8158

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ РІВНОПРАВНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація. У статті представлено результати дослідження, у якому розглядається проблема гендерних стереотипів, які впливають на якість іншомовної підготовки у закладах вищої освіти. Особлива увага приділяється теоретичному обґрунтуванню необхідності створення рівноправного навчального середовища на заняттях англійської мови.

Авторка розкриває різницю між термінами «стать» і «гендер», досліджує походження цих термінів, історичні передумови до їх виникнення і поширення, а також досліджує особливості їх застосування.

Крім того, в статті аналізуються причини виникнення упереджень за гендерною ознакою у освітньому процесі, їхні наслідки для здобувачів освіти різних статей, а також пропонуються практичні рекомендації щодо мінімізації цих стереотипів у навчальних матеріалах та викладацькій практиці.

Стаття підкреслює важливість рівного представлення обох статей у посібниках та автентичних матеріалах і залучення студентів до різних ролей та активностей для забезпечення інклюзивного підходу в навчанні. З цією метою у роботі представлено рекомендації щодо відбору навчальних засобів для занять з іншомовної підготовки з урахуванням принципів гендерної рівності. Авторка аналізує існуючі підходи до вибору навчальних матеріалів та їх вплив на формування гендерних стереотипів у здобувачів вищої освіти.

На основі проведеного дослідження запропоновано критерії, що сприяють забезпеченню гендерного балансу в навчальних ресурсах, таких як підручники, аудіо- та відеоматеріали, ілюстрації та тексти. Авторка підкреслює важливість гендерно нейтральної мови та рівного представлення чоловіків і жінок у різних соціальних і професійних ролях. Крім того, зазначається, що у вправах з англійської мови (аудіюваннях, діалогах,

рольових іграх, комунікативних завданнях тощо) важливо, щоб жінки і чоловіки мали рівні можливості виступати активними та рівноцінними учасниками комунікації.

Ключові слова: стать, гендер, іншомовна підготовка, заклади вищої освіти, іншомовна компетентність, упередження, гендерні стереотипи, автентичні матеріали, інклюзивність.

Zhupanyk Olha Ihorivna lecturer of Department of English Language and Methods of Teaching in Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, St. Sadova 2, Uman, 20300, https://orcid.org/0000-0002-0567-8158

GENDER STEREOTYPES IN ENGLISH LANGUAGE CLASSES IN HIGHER EDUCATION: FEATURES OF CREATING AN EQUITABLE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Abstract. This article presents the results of a study examining the issue of gender stereotypes that affect the quality of foreign language training in higher education institutions. Special attention is given to the theoretical justification for creating an equitable learning environment in English language classes.

The author differentiates between the terms «sex» and «gender», exploring the origins of these concepts, the historical prerequisites for their development and dissemination, and the nuances of their usage.

Additionally, the article analyzes the causes of gender bias in the educational process and its consequences for students of different genders. Practical recommendations are offered to minimize these stereotypes in educational materials and teaching practices.

The article highlights the importance of equal representation of both genders in textbooks and authentic materials, as well as the involvement of students in diverse roles and activities to promote an inclusive learning environment. To this end, the work provides recommendations for selecting educational materials for foreign language training classes, with a focus on the principles of gender equality. The author evaluates existing approaches to the selection of educational resources and their impact on the formation of gender stereotypes among higher education students.

Based on the conducted research, criteria are proposed to ensure gender balance in educational resources, including textbooks, audio and video materials, illustrations, and texts. The author underscores the importance of using gender-neutral language and ensuring equal representation of men and women in various social and professional roles. Moreover, the importance of providing equal opportunities for men and women to act as active participants in communicative

tasks, such as listening exercises, dialogues, role plays, and other communicative activities, is emphasized.

Keywords: sex, gender, foreign language training, higher education institutions, foreign language competence, bias, gender stereotypes, authentic materials, inclusiveness.

Постановка проблеми. Наш світ невпинно змінюється, тому в сучасній освіті в Україні та світі відбувається ряд важливих процесів, які впливають на її розвиток, а також мають на меті змінити традиційні та часто застарілі підходи до навчання. Викладачі та особи, які формують освітню політику наразі зосереджують увагу на таких напрямках як диджиталізація та впровадження сучасних технологій; покращення «soft skills»; розвиток інклюзивної освіти; ознайомлення з процесом глобалізації та міжкультурної комунікації і т.д.

Велика увага освітян сьогодні приділяється забезпеченню рівних можливостей для всіх здобувачів освіти, незалежно від їхніх фізичних, психологічних чи соціальних особливостей. Сюди можна віднести процеси, що пов'язані зі формуванням безпечного і комфортного навчального середовища для кожного, зокрема сприяння гендерній рівності та забезпечення жінок та чоловіків якісною та релевантною освітою. Однак, незважаючи на значний прогрес у подоланні гендерної диспропорції, освітнє середовище, особливо у вищій школі, продовжує відображати непомітні та поширені гендерні стереотипи.

В Україні існують кілька нормативних актів та офіційних документів, які вказують на необхідність боротьби з гендерними стереотипами в освітній сфері.

Зокрема, у статті 6 Закону України «Про освіту» за 2017 р. зазначено, що одним із принципів державної політики України у сфері освіти є рівність прав та можливостей для всіх учасників освітнього процесу, незалежно від статі, релігійних переконань чи інших ознак. Також передбачається, що освіта повинна сприяти вихованню толерантності та забезпеченню гендерної рівності [1].

У 2005 р. також було прийнято Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», метою якого є забезпечення гендерної рівності в різних сферах життя, включаючи освіту. В ньому підкреслюється важливість боротьби з дискримінацією за ознакою статі, а також необхідність інтеграції гендерної рівності у навчальні програми та виховний процес [2].

24 березня 2021 року Президент України підписав указ № 119/2021, яким затвердив Нову стратегію у сфері прав людини. Така стратегія

окреслює 27 пріоритетних напрямків у сфері прав людини та визначає головні завдання держави у відповідних галузях. У документі передбачено необхідність формування гендерної рівності як важливого компонента особистісного розвитку здобувачів освіти, та запровадження системного підходу для забезпечення рівних прав і свобод чоловіків та жінок в освіті [3].

Крім того, в прийнятій нещодавно концепції «Нової української школи» одним із основних завдань визначено «формування у дітей та підлітків поваги до прав і свобод людини, незалежно від статі», що підкреслює важливість виховання здобувачів освіти в середовищі взаємоповаги та розуміння. У концепції наголошується, шо «НУШ – це школа, до якої приємно ходити учням. Тут прислухаються до їхньої думки, вчать критично мислити, не боятись висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами» [4].

Також у 2022 році було затверджено план дій щодо реалізації Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року. Цей план передбачає заходи з інтеграції принципів гендерної рівності в освітні процеси, зокрема через створення та поширення навчальних матеріалів, що сприяють подоланню гендерних стереотипів [5].

Наявність такої великої кількості нормативних документів, що мають на меті врегулювання питань гендерної нерівності свідчать про актуальність обраної теми дослідження, адже сучасні підходи до освіти мають бути спрямованими на створення інклюзивного та рівноправного навчального середовища. Для цього важливо розуміти, як гендерні стереотипи можуть перешкоджати створенню таких умов. Дослідження проблеми гендерних стереотипів у контексті навчання англійської мови (а саме як освітні процеси можуть сприяти, або стримувати розвиток рівності) може сприяти більш глибокому розумінню, як забезпечити рівні можливості для всіх здобувачів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання важливості створення рівноправного навчального середовища відображено у працях таких вчених: Р. Бінклі, О. Вілкова, О. Дашковська, Ю. Гончар, В. Ліпман, А.Мартинюк, С. Оксамитна, О. Пасічник, З. Равінко, С. Ромейн, Р. Столлер, М. Ткалич, О. Химович та інші.

Але, з огляду на складність та невирішеність проблеми дотримання гендерної рівності саме на заняттях англійської мови у вищій школі постає очевидним доцільність дослідження зазначеної проблеми в межах нових досліджень.

Мета статті полягає у теоретичному огрунтуванні необхідності створення рівноправного навчального середовища на заняттях англійської мови у вищій школі та з'ясуванні головних причин та наслідків впливу гендерних стереотипів на освітній процес у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Поняття «гендер» носить міждисциплінарний характер. Воно увійшло у лінгвістику з антропології на початку 70-х років XX століття. Однак найперше це слово було згадане психоаналітиком Робертом Столлером у 1963 році, що назвав гендер «соціальною статтю» [6].

У 1963 році вчений виступив на конгресі психоаналітиків у Стокгольмі, де представив доповідь про поняття гендерної самоідентифікації. Пропозиція Столлера про розмежування біологічних та культурних аспектів у вивченні питань, пов'язаних зі статтю, стала поштовхом до розвитку окремого напряму в сучасних гуманітарних науках – гендерних досліджень.

Згодом термін «гендер» було вжито в працях низки інших науковців, зокрема, Гейлом Рубіном у статті «Обмін жінками». Метою ж його застосування стала диференціація соціокультурних (gender) та біологічних (sex) ознак жінок і чоловіків як членів певної етнокультурної спільноти [7].

Такий «гендерний підхід» з'явився як опозиція дослідженням, що ставили в центр уваги виключно поняття біологічної статі. Рубін пропонує аналізувати владні відносини, побудовані на культурно-символічних уявленнях про стать, а не просто біологічні відмінності між чоловіками та жінками [8].

У «Сучасному тлумачному словнику української мови» поняття «гендер» визначається як «соціальний розподіл, який часто базується на статевих відмінностях, але не обов’язково збігається з ними» [9].

Українська науковиця Олена Дашковська у своїй праці «Правове становище жінки в аспекті гендерної рівності: загальнотеоретичний аналіз» подає таке визначення: «Гендер – це соціальна належність до певного виду статі, уявлення кожного індивіда про рольові характеристики та поведінкові особливості індивідів тієї статі, до якої він належить» [10].

Отже, застосування цього терміну дозволяє глибше і детальніше розкрити взаємодію чоловіків і жінок у суспільстві, а також показати співвідношення «чоловічого» і «жіночого» в економіці, політиці, суспільному та приватному житті [11].

Слід зазначити, що майже одразу після початку застосування терміну «гендер» наукове товариство почало досліджувати пов’язане з ним поняття «гендерні стереотипи». Деякі дослідники вважають, що гендерні стереотипи формуються та закріплюються через систему соціалізації, інші – через поділ праці та культурні норми. Відповідно до цього існують різні теорії, що пояснюють процес їх виникнення.

Саме ж поняття «стереотип» у соціогуманітарних науках був пов’язаним зі «способами сприйняття соціальної реальності» та почав формуватися в 20-х рр. XX ст. [12]. Причому тривалий час цей термін розглядався здебільшого як негативне, але водночас неминуче явище.

Одним із перших це поняття ввів Волтер Ліппман, що у своїй фундаментальній праці «Суспільна думка» подав таке визначення терміна стереотип: «прийнятий в історичній спільноті зразок сприйняття, фільтрації, інтерпретації інформації, що виявляється в процесі розпізнавання та пізнання навколишнього світу й базується на попередньому соціальному досвіді індивіда» [13].

Послідовник Ліппмана американський соціолог Роберт Бінклі згодом запропонував свою дефініцію цього поняття. Він стверджував, що стереотип є загальним універсальним символом, який допомагає звичайній людині надавати адекватну оцінку явищам та об'єктам, що знаходяться поза межами її безпосереднього досвіду. Бінклі виділив, окрім емоційної насиченості та стійкості, ще одну важливу характеристику стереотипів – їхню оцінність та зв'язок із психоемоційними процесами засвоєння інформації та її подальшої обробки. Тобто згідно з Бінклі стереотип – це дієвий інструмент у розумінні світу, а не суто негативна психологічна установка [14].

З плином часу цей термін став активно використовуватися для позначення загальноприйнятих установок в найрізноманітніших сферах життя людини. Згодом науковці почали виділяти такі види стереотипів: расові та етнічні, вікові, національні, релігійні, гендерні тощо.

Варто зауважити, що особливо актуальною і досі лишається проблема саме гендерних стереотипів, адже такі упередження стосуються половини населення (і чоловіків, і жінок), їхній вплив дуже потужний і стосується буквально кожної людини.

Американська мовознавиця Сюзанна Ромейн у своїй праці «Гендерне спілкування» визначає «гендерні стереотипи» як «сукупність вірувань про характерні особливості чоловіків та жінок, таких, наприклад, як те, що чоловіки сильніші та агресивніші, а жінки пасивні, розмовляють більше за чоловіків» [15].

Суспільство ж і досі здатне нав'язувати людям свої усталені норми та обмежувати можливість чоловіків і жінок вільно обирати гендерну роль, яка б краще відповідала їхнім вподобанням, тим самим підтримуючи або пригнічуючи певні моделі поведінки [16]. З соціальної точки зору чоловіча поведінка асоціюється з більш вираженими проявами влади та впливу, тоді як жіноча – з підкоренням і покорою. Це і закріплює відповідні стереотипи в масовій свідомості та культурі.

Протягом століть гендерні стереотипи залишалися однією з найбільш поширених і стійких форм соціальної нерівності. До початку XX століття жінки часто були позбавлені права на участь у виборах та доступу до низки професій через обмежені уявлення про їхню здатність брати участь у суспільному житті. На сьогодні гендерні упередження продовжують

негативно впливати як на жінок, так і на чоловіків. Жінкам часто відмовляють у працевлаштуванні через побоювання, пов'язані з можливим декретом, або ж вони стикаються з тим, що жінку-лікаря сприймають як медсестру через стереотипні уявлення, укорінені в суспільстві та на робочому місці. Чоловіки також стикаються з гендерною дискримінацією, особливо з боку своїх колег, коли обирають професії, традиційно сприймані як «жіночі», такі як вчитель, перукар, бортпровідниця, вихователь в садочку, секретар, флорист тощо.

Ці та інші упередження часто призводять до дискримінації людей за гендерною ознакою. Варто зауважити, що поняття «дискримінація» здебільшого використовується в галузі юриспруденції і в науковому контексті позначає порушення принципу рівності прав та можливостей осіб на основі певних ознак, без об'єктивного або раціонального виправдання такого ставлення. У такому контексті дискримінація передбачає нерівне або несправедливе поводження з індивідами чи групами на підставі ознак, таких як стать, раса, вік, етнічне походження, соціальний статус або інші характеристики, які не мають правомірного підґрунтя для диференціації [17].

Слід також зазначити, що з початку 1960-х років XX століття концепт «дискримінація за статевою ознакою» набув нової форми вираження – «сексизму». Цей термін був уведений в науковий дискурс завдяки аналізу гендерних стереотипів та упереджень, здійсненому представницями американського жіночого руху, що стосувалися соціальних ролей та поведінкових очікувань щодо жінок. Наразі сексизм розглядається як ідеологія та практика дискримінації за статевою ознакою, що ґрунтується на соціально сконструйованих переконаннях та установках, які хибно приписують певні якості або відмовляють у них індивідам залежно від їхньої статі [18].

Гендерні стереотипи наразі проникають у всі сфери життя – від стосунків у родині та професійного спілкування до політичного, культурного життя та освіти. Вони мають вплив на те, як наше суспільство сприймає ролі чоловіків і жінок, які очікування до них ставить і як це визначає їхні можливості. При цьому одним із найменш досліджених проявів дискримінації за гендерною ознакою залишається її відображення у сфері освіти.

Саме тому нами було здійснено опитування серед здобувачів освіти 1 курсу факультету іноземних мов Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (загальна кількість респондентів – 38), що було спрямоване на виявлення основних труднощів з якими зіштовхуються учасники освітнього процесу під час навчання, а також окреслення

головних причин та наслідків впливу гендерних стереотипів на освітній процес у закладах вищої освіти.

Запропонована анкета містила такі питання:

1. Чи відчуваєте ви, що викладач або одногрупники надають вам менше/більше уваги через ваш гендер?
2. Чи відчували ви, що ваші здібності або результати оцінюються на основі вашої статі під час занять англійською мовою? Якщо так, наведіть приклади.
3. Як, на вашу думку, гендерні стереотипи впливають на взаємодію здобувачів освіти і викладачів під час освітнього процесу?
4. Чи стикалися ви на заняттях з англійської мови з автентичними матеріалами (статтями, відео, подкастами), які популяризують ідеї гендерної рівності? Якщо так, як ви їх сприйняли?
5. Чи звертали ви увагу на те, чи автентичні матеріали (тексти, відео, аудіо), що використовуються на заняттях, відображають гендерно нейтральну мову та контент? Якщо так, наведіть приклади.
6. Як часто, на вашу думку, у навчальних матеріалах на заняттях англійської мови фігурують гендерні стереотипи або традиційні ролі чоловіків і жінок?
7. Чи вважаєте ви, що використання гендерно нейтральних матеріалів допомагає створити більш інклюзивне середовище для навчання? Чому так або ні?
8. Як впливають на ваше розуміння суспільних процесів автентичні матеріали, які розкривають питання гендерної рівності? Чи допомагає це вам краще розуміти глобальні теми і явища?
9. Які теми або питання, пов'язані з гендерною рівністю, вам було б цікаво обговорювати на заняттях з англійської мови? Чому?
10. Які зміни, на вашу думку, необхідно внести до автентичних матеріалів, що використовуються у освітньому процесі, щоб вони краще відображали принципи гендерної рівності?

Проаналізувавши отримані відповіді, ми дійшли висновку, що гендерні стереотипи у вищій школі дійсно існують і впливають на здобувачів освіти, викладачів та освітній процес загалом. За результатами опитування 47% опитаних учасників засвідчили, що ставали свідками порушення принципів гендерної рівності на заняттях з іншомовної підготовки, з них 24% стверджували, що самі ставали об’єктом упереджень.

Згідно з опитуванням нам також вдалося виокремити низку ключових аспектів, що відображають такі упередження на заняттях з іншомовної підготовки (див. табл. 1).

Таблиця 1

Труднощі, що пов'язані з гендерною нерівністю та впливають на освітній процес

Труднощі, з якими зіштовхнулися опитані респонденти	Особливості описаної проблеми
Упереджене сприйняття здібностей здобувачів освіти	Гендерні стереотипи можуть істотно впливати на сприйняття викладачами та одногрупниками академічних здібностей здобувачів освіти різної статі. Зокрема, хлопці часто асоціюються з високою успішністю у точних науках, таких як математика чи фізика, тоді як дівчатам традиційно приписують успіхи в гуманітарних дисциплінах. Така гендерна диференціація може негативно позначатися на мотивації здобувачів освіти до участі в освітніх напрямках, які вважаються «нехарактерними» для їхньої статі, що призводить до зниження їхньої активності та інтересу в цих сферах.
Невідповідність підручників та навчальних джерел ідеалам гендерної рівності, неякісний підбір автентичних матеріалів	У багатьох автентичних навчальних матеріалах гендерні стереотипи можуть бути відтворені через вибір ілюстрацій, прикладів та контекстів. Наприклад, чоловіків у підручниках часто зображують як лідерів або науковців, тоді як жінкам приписуються ролі домогосподарок або соціальних працівників. Така репрезентація може формувати у здобувачів освіти певне уявлення про їхні можливі соціальні ролі, що потенційно впливає на їхнє самосприйняття та очікування щодо власної майбутньої ролі в суспільстві.
Роль викладачів у поширенні гендерних стереотипів	Викладачі можуть свідомо або несвідомо сприяти підтримці гендерних стереотипів у освітньому процесі. Така диференційована педагогічна взаємодія формує різні очікування щодо академічної діяльності здобувачів освіти залежно від їхньої статі, що може впливати на їхнє самовизначення та академічну мотивацію. Крім того, викладачі, можливо, самі несвідомо демонструють гендерні стереотипи, наприклад, приділяючи більше уваги здобувачам освіти певної статі або асоціюючи успіхи чи неуспіхи здобувачам освіти з їхньою статтю.
Відсутність належного менеджменту у класі, різний рівень залученості здобувачів освіти під час заняття	У змішаних за статтю групах чоловіки зазвичай демонструють вищий рівень участі в обговореннях і отримують більше уваги від викладача, тоді як жінки можуть виявляти нижчу активність. Це створює дисбаланс у освітньому процесі, що потенційно впливає на рівень засвоєння матеріалу та формування навичок у здобувачів освіти різної статі.
Поширення нерелевантних кар'єрних очікувать	Гендерні стереотипи можуть впливати на очікування здобувачів освіти щодо майбутньої професійної діяльності. Вони можуть вважати, що деякі професії «не підходять» для їхньої статі, що може обмежувати їхні кар'єрні можливості. Наприклад, хлопців можуть менше мотивувати до вибору професій у сфері догляду, освіти чи мистецтва.

Опитані респонденти також зауважили, що гендерні стереотипи здатні обмежувати здобувачів освіти у їхніх можливостях і можуть перешкоджати повному розкриттю їхнього потенціалу. Усунення цих стереотипів сприяє створенню більш рівноправного, підтримуючого та інклюзивного навчального середовища, де всі здобувачі, незалежно від статі, можуть розвиватися та реалізовувати свої таланти і прагнення. Саме тому важливо проводити навчання викладачів щодо виявлення та усунення гендерних стереотипів, використовувати гендерно нейтральні підручники та мотивувати всіх здобувачів освіти до участі у різних сферах навчання та діяльності.

Слід також зазначити, що близько 79% респондентів вказали на те, що особливо багато проблем, пов'язаних з гендерною нерівністю спорідненні саме з неправильним підбором навчальні матеріалів на заняттях з іншомовної підготовки.

Нами було досліджено низку підручників та автентичних матеріалів, що використовуються в авдиторії. Ми дійшли висновку, що такі ресурси можуть містити гендерні стереотипи, відображаючи традиційні ролі статей у суспільстві. Наприклад, у багатьох навчальних матеріалах чоловіки були описані як лідери, а жінки – як домогосподарки або пасивні учасниці соціальних процесів. Це може впливати на сприйняття здобувачами освіти себе і своєї ролі у навчанні.

Зокрема, візуальні матеріали, зокрема картинки та фотографії, що були використані в посібниках для ілюстрації мовленнєвих ситуацій містили нерелевантну інформацію, що сприяє закріпленню уявлень про гендерну розподільність професій і підтримує стереотипи щодо «типово чоловічих» та «типово жіночих» видів діяльності, обмежуючи уявлення про професійну самореалізацію на основі статі.

Крім того, в навчальній літературі було помічено нерівномірне представлення чоловіків та жінок у якості видатних постатей. Якщо більшість героїв – чоловіки, це може створити враження, що тільки вони робили внесок у науку, культуру чи політику, а роль жінок була другорядною. Так у підручнику з англійської мови за професійним спрямуванням в розділі, присвяченому науковим відкриттям, переважна більшість досягнень асоціюється з іменами чоловіків. Зокрема згадується 40 імен винахідників, проте участь жінок у науковій сфері відображена лише через тестове запитання, яке стосується того, який з винаходів був зроблений жінкою.

Однак слід зазначити, що аналіз змісту серій зарубіжних підручників з англійської мови, таких як *English File, Enterprise, Headway, Upstream,* свідчить про те, що їхні укладачі та автори прагнуть забезпечити кількісний

паритет у репрезентації чоловіків і жінок. Це особливо помітно у лексичних та граматичних вправах, де представники обох статей згадуються з майже однаковою частотою. Така ж тенденція спостерігається і в ілюстративних матеріалах, де персонажами навчальних текстів та учасниками діалогів є як чоловіки, так і жінки в рівних пропорціях. За результатами проведеного аналізу, у змісті цих підручників не було виявлено розділів або уроків, де кількість згадувань жінок становила б менш ніж 40%.

Тож можна дійти висновку, що англомовні підручники та автентичні матеріали намагаються стимулюють здобувачів освіти до критичного осмислення існуючих у суспільстві гендерних стереотипів, сприяючи більш гнучкому і прогресивному підходу до гендерної рівності. Водночас, це не виключає потреби в подальшій корекції їхнього змісту, щоб забезпечити ще більш збалансовану і точну репрезентацію статей, усуваючи будь-які залишкові упередження або стереотипи.

Саме тому правильний відбір навчальних матеріалів може стати основою адекватного сприйняття здобувачами освіти гендерних ролей в різних життєвих ситуаціях та мовленнєвих сценаріях. Такий відбір має включати розгляд таких аспектів: роль гендерного підходу у навчальних курсах; інтерпретація гендерної термінології; зображення взаємовідносин між статями; контекст застосування семантичних вимірів гендеру; наявність репрезентації досвіду жінок і чоловіків; згадування жіночого руху та фемінізму; класифікація використання категорій «статі» та «гендеру»; вживання гендерно нейтральної чи сексистської лексики; відтворення гендерних стереотипів тощо.

Опираючись на ці аспекти ми вирішили розробити рекомендації щодо правильного відбору навчальних засобів на заняттях з іншомовної підготовки:

1. Слід уникати використання матеріалів в яких присутні сегрегація, поляризація та стереотипні зображення статевих ролей;
2. Важливо обирати посібники, де показано паритетне представлення чоловіків та жінок; показані приклади рівноправного партнерства; присутнє розташування різних образів поруч (жінки на рівні з чоловіками мають бути репрезентовані у різних професійних, соціальних і культурних контекстах);
3. Матеріали повинні містити імена відомих жінок та чоловіків як рівноправних учасників важливих історичних подій, наукових досягнень і культурних рухів;
4. Необхідно залучати до відбору підручники де присутня гендерно нейтральна лексика (замість «chairman» бажано використовувати «chairperson», «policeman» – «police officer»; варто замінити «he or she» на «they», «their»,

«them»; можна змінити займенники «he», «his» на гендерно-нейтральні «one», «one's», «person» тощо);

5. В аудіюванні та діалогах важливо, щоб жінки і чоловіки мали рівні можливості виступати активними учасниками комунікації (під час виконання рольових ігор або інших комунікативних завдань варто стежити за тим, щоб здобувачі освіти обох статей мали можливість брати участь у рівнозначних ролях);

6. Ілюстративні матеріали використані в підручниках також мають забезпечувати гендерний баланс;

Висновки. Гендерні стереотипи, що ретранслюються на заняттях з англійської мови у вищій школі, зокрема, через підручники, мають потенціал впливати на процес гендерної соціалізації та розвиток ідентичності особистості. На індивідуальному рівні такі «кліше» можуть обмежувати розвиток особистісного потенціалу, знижувати можливості для самореалізації, впливати на вибір моделей поведінки, професійних напрямків та кар'єрних перспектив. Ці упередження можуть також мати безпосередній вплив на доступ до економічних, політичних і соціальних ресурсів.

Здійснений у статті аналіз дав можливість теоретично обґрунтувати необхідність формування рівноправного навчального середовища на заняттях з англійської мови у закладах вищої освіти, а також виявити основні фактори і наслідки впливу гендерних стереотипів на освітній процес у вищій школі.

Виконання розроблених нами рекомендацій сприятиме створенню інклюзивного навчального середовища, що відповідає сучасним принципам гендерної рівності, та допоможе розвивати у здобувачів освіти критичне мислення щодо питань гендеру і рівності.

Література:

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII: станом на 06 жовтня 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page#Text (дата звернення: 23.10.2024).

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV: станом на 03 серпня 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text (дата звернення: 23.10.2024).

3. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України №119/2021 від 24.03.2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537 (дата звернення: 23.10.2024).

4. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи від 27.10.2016. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 23.10.2024).

5. Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План, Заходи від 20.12.2022 № 1163-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text (дата звернення: 23.10.2024).

6. Stoller R. Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity. London: Hogarth Press, 1968. 383 p.

7. Мартинюк А. П. Конструювання гендеру в англомовному дискурсі. Харків: Константа, 2004. 292 с.

8. Вілкова О. Ю. Конструктивні та деструктивні функції гендерних стереотипів: автореф. дис. … канд. соціол. наук: 22.00.04. Київ, 2005. 18 с.

9. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 тисяч слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. Харків: Видавничий дім «Школа», 2006. 1008 с.

10. Дашковська О. Р. Правове становище жінки в аспекті гендерної рівності: загальнотеоретичний аналіз: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2008. 392 с.

11. Гончар Ю. Посібник пресової практики з гендерної перспективи / за ред. Ю.Гончар, Т. Кузнєцова, О. Погорєлов, С. Штрухецький. Рівне: Видавець О. Зень, 2015. 200 с.

12. Химович О. Стереотип: теоретико-методологічні підходи до інтерпретації. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2013. № 59–60. С. 66–76.

13. Lippmann W. Public Opinion. New York: Simon and Schuster, 1997. 272 p.

14. Bincly R. The Common Concept of Public Opinion in the Social Sciences. *Social Forces.* 1928. №. 6. P. 6.

15. Romaine S. Comunicating Gender. London: Lawrence Erlbaum Associates, 1999. 406 p.

16. Оксамитна С. Гендерні відносини крізь призму громадської думки. Гендерна перспектива / упоряд. В. Агеєва. Київ: Факт, 2004. 256 с.

17. Равлінко З. П. Заборона дискримінації: загальнотеоретичне дослідження: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2016. 201 с.

18. Ткалич М. Г. Гендерна психологія: навч. посіб. / М. Г. Ткалич. Київ: Академвидав, 2016. 256 с.

***References*:**

1. Law of Ukraine on Education №2145-VIII. (2017, September 5). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page#Text [in Ukrainian].

2. Law of Ukraine on ensuring equal rights and opportunities for women and men № 2866-IV. (2005, September 08). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text [in Ukrainian].

3. Decree of the President of Ukraine on the national strategy in the field of human rights №119/2021. (2021, March 24). Retrieved from https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537 [in Ukrainian].

4. New Ukrainian school: conceptual foundations of secondary school reform. (2016, October 27). Retrieved from https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf [in Ukrainian].

5. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine 5. On the approval of the Strategy for the implementation of gender equality in the field of education until 2030 and the approval of the operational plan of measures for 2022-2024 for its implementation. Strategy, Plan, Measures. № 1163-p. (2022, December 20). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text [in Ukrainian].

6. Stoller, R. (1968). *Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity*. London: Hogarth Press.

7. Martyniuk, A. P. (2004). *Konstruiuvannia henderu v anhlomovnomu dyskursi [Construction of gender in English discourse]*. Kharkiv: Konstanta [in Ukrainian].

8. Vilkova, O. Yu. (2005). *Konstruktyvni ta destruktyvni funktsii hendernykh stereotypiv [Constructive and destructive functions of gender stereotypes]* Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].

9. Dubichynskyi, V. V. (2006). *Suchasnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy: 65 tysiach sliv* [*Modern explanatory dictionary of the Ukrainian language: 65 thousand words*]. Kharkiv: Vydavnychyi dim «Shkola» [in Ukrainian].

10. Dashkovska, O. R. (2008). *Pravove stanovyshche zhinky v aspekti hendernoi rivnosti: zahalnoteoretychnyi analiz [The legal position of women in the aspect of gender equality: a general theoretical analysis]*. Doctor's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].

11. Honchar, Yu. (2015). *Posibnyk presovoi praktyky z hendernoi perspektyvy [Guide to press practice from a gender perspective]*. Yu. Honchar, T. Kuznietsova, O. Pohorielov, S. Shtrukhetskyi (Ed.). Rivne: Vydavets O. Zen [in Ukrainian].

12. Khymovych, O. (2013). Stereotyp: teoretyko-metodolohichni pidkhody do interpretatsii [Stereotype: theoretical and methodological approaches to interpretation]. *Sotsialni tekhnolohii: aktualni problemy teorii ta praktyky – Social technologies: current problems of theory and practice*, 59–60, 66–76 [in Ukrainian].

13. Lippmann, W. (1997). *Public opinion*. New York: Simon and Schuster.

14. Bincly, R. (1928). The common concept of public opinion in the social sciences. *Social Forces*, 6(1), 6.

15. Romaine, S. (1999). *Communicating gender*. London: Lawrence Erlbaum Associates.

16. Oksamytna, S. (2004) *Henderni vidnosyny kriz pryzmu hromadskoi dumky. Henderna perspektyva [Gender relations through the prism of public opinion. Gender perspective]*. V. Aheieva (Ed.). Kyiv: Fakt [in Ukrainian].

17. Ravlinko, Z. P. (2016). *Zaborona dyskryminatsii: zahalnoteoretychne doslidzhennia [Prohibition of discrimination: a general theoretical study].* Extended abstract of candidate's thesis. Lviv [in Ukrainian].

18. Tkalych, M. H. (2016). Henderna psykholohiia: navch. posibnyk [Gender psychology: teaching. manual]. M. H. Tkalych. (Ed.). Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].